

DE RECENSIE VAN DE LEEK:

Titel: "The parting of the sea"

Ondertitel: How volcanoes, Earthquakes and Plagues Shaped the Story of Exodus.

Auteur: Barbara Sivertsen

Uitg: Princeton University Press.

ISBN 978 0 691 13770 4

Ik was afgelopen voorjaar bij de oude vestiging van Waanders in Zwolle, waar ze een soort permanente uitverkoop van winkeldochters hielden. Naast prachtige kunstboeken voor een prikje lag daar een klein boekje met als titel: "The parting of the sea".

Dat was een onderwerp dat ik al eerder tegengekomen was in een boek over Moses, geschreven door de Britse "geschiedenisdetective" Graham Phillips: met als titel "The Moses Legacy". Dat boek heb ik in augustus 2003 besproken voor (toen nog) "3-Luik".

In dat boek verklaarde Phillips de plagen van Egypte die voorafgingen aan de uittocht uit Egypte aan de hand van de natuurverschijnselen die optraden na de vulkaanexplosie van Mount St. Helens in Amerika, die enkele jaren daarvoor had plaatsgevonden, en hij trok de parallellen met de explosie van het eiland Tyra in de Aegeïsche zee, omstreeks 1500 jaar voor Christus, dus ruwweg in de tijd van de Exodus. Hij verklaarde het scheiden van de zee en de daaropvolgende verdrinking van de Egyptische achtervolgers als behorende bij een tsunami veroorzaakt door de explosie van Tyra, dat nu Santorini heet. Een tsunami heeft immers als effect dat het water zich eerst terugtrekt en later des te verwoestender terugkomt. Dat is de enig logische verklaring van het wonder van de wonderbaarlijke ontsnapping van de Kanaänieten van hun achtervolgers.

En het onderhavige boek zou het overtuigende bewijs kunnen leveren van de theorie van Graham Phillips, want het was geschreven door een geologe!

Het doorlezen van de flaptekst maakte het nog interessanter, omdat ze ook geput heeft uit de wetenschap van de "Oral-tradition": wat gebeurt er met verhalen als ze honderden en nog eens honderden jaren mondeling worden doorgegeven, wat verschuift er dan, wat verdwijnt er en wat komt er voor nieuws bij?

En we weten dat de Kanaänieten/Israëlieten de verhalen pas omstreeks 600 voor Christus zijn gaan opschrijven, terwijl de Exodus minstens 800 jaar daarvoor was gebeurd!

In dit boek blijkt er nog meer merkwaardigs te zijn rond het exodus-verhaal en de plagen.

Sivertsens uitleg van het verhaal in Exodus is dat er sprake is van 2 exodus-verhalen: dat van de exodus-vlucht en dat van de exodus verdrijving. Beide gebeurtenissen liggen ongeveer 200 jaar uit elkaar, maar zijn in de vertel-cultuur (zonder geschreven verhalen) sterk in elkaar opgegaan met elkaar verweven, zodat er maar één verhaal is overgebleven.

Het oudste verhaal is verbonden met de eerste 9 plagen die Egypte teisterden. In die tijd regeerden in Egypte de "Hyksos". Dat waren geen Egyptenaren maar een semitisch volk uit het gebied waar ook de Israëlieten//Kanaänieten vandaan kwamen: voor-Azië. De machtsbasis van de Hyksos lag in de uitgestrekte Nijldelta, waar het merendeel van hun volk ook leefde.

In Exodus 14:5 staat: "toen aan de koning van Egypte was verteld dat het volk was gevlucht....." Daar staat niet: Faraó, maar koning!

In Ex. 12:33 staat "De Egyptenaren drongen er bij het volk op aan om zo snel mogelijk uit hun land weg te gaan, 'Anders sterven we allemaal nog'. En dat klopt gezien de angst bij iedereen door de duisternis en de andere plagen die ze al ondergaan hadden.

Ook geeft Sivertsen op grond van de teksten over de tijdstippen van oogsten van de verschillende granen en bijv. de brooddeeg-schalen (Exodus 12: 34) een nadere tijdslijn met betrekking tot de tijdstip in het jaar waarin de exodus plaatsvond.

Ze geeft tal van andere buitengewoon interessante details, die ineens door een andere rangschikking een heel nieuw beeld schetsen.

Zo maakt ze op blz. 71 een overzicht van alle rebellieën die hebben plaatsgevonden tijdens de tocht door de woestijn. Dat blijken er vier te zijn geweest:

1. De families van Dathan, Abiram en On verlaten de hoofdgroep en worden door de aarde verzwolgen (Num. 16)
2. De revolte van de Leviëten onder leiding van Korah, Mozes neef, die er mee eindigt dat ze neergeslagen worden door vuur van de Heer (ook in Num. 16)
3. Mirjam en Aäron staan op tegen Mozes vanwege zijn huwelijk met een nubische vrouw. Ze claimen ook profeet te zijn. Mirjam krijgt "huidvraat" (lepra?) en moet 7 dagen in de woestijn blijven. (Num. 12: 10-16)
4. De rebellie van Aäron. De mensen klagen dat ze geen water hebben, Mozes gaat naar de Berg van God met enkele "Ouderen" en slaat tegen een rots, waardoor er water vloeit. Bij zijn terugkeer vindt hij het gouden kalf, waar de mensen omheen dansen. De eerste stenen tafelen worden gebroken; Mozes vraagt de Leviëten aan zijn zijde en ze doden al die om het kalf dansten. De lijken van Aärons zonen Nadab en Abihu worden het kamp uitgesleept. Men onttrekt Aäron zijn priesterlijke gewaden en Aaron wordt gedood op de Berg van God. Aärons Zoon Eleazar wordt priester. (Ex 17.; Ex. 32; Deut. 9; Lev. 10; Num. 20)

Dit lijstje citeerplaatsen brengt me er op, dat ik nooit geweten heb dat het verhaal van Mozes en de tocht door de woestijn zo verspreid in de Bijbel is terechtgekomen. Er staan verhalen en flarden in 4 van de 5 boeken van de Pentateuch!

Tegen het eind van het boek geeft Barbara Sivertsen een samenvatting van de verschillen en overeenkomsten tussen de beide exodus-verhalen en het uiteindelijke verhaal zoals het in de bijbel is terecht gekomen.

Ze heeft daarvoor een fraai schema gemaakt, dat evenwel niet binnen het formaat van Tweeluik past. Zodat ik het maar in schrijfstijl overneem.

De eerste exodus vond plaats in februari van 1628 VC, wordt herdacht door het eten van ongedesemd brood. De leider bij deze exodus was ene Mozes, de naam van de Egyptische heerser is onbekend.

Bij deze exodus speelden de eerste 9 plagen (behalve de sprinkhanen), veroorzaakt door de tsunami van de uitbarsting van Santorini (Thera) en de asregen in de Nijldelta. Het was een (vrijwillige) vlucht, er was dan ook geen sprake van een achtervolging door de Egyptenaren. De kolom van vuur, zoals beschreven in de bijbel was een uitbarsting van een Arabische vulkaan die zichtbaar werd toen ze Arabië naderden.

Ze konden het water oversteken doordat er een landrichel door de wind ontstond, zodat ze droog over konden steken met hun vee. Hoogstwaarschijnlijk was dit een landrichel tussen de Bittermeren.

De tweede exodus vond plaats ongeveer 1450 VC. Vlak voor de lente zonnewende en hij wordt herdacht door het jaarlijkse offer en maaltijd i.v.m. de vernieuwing van het convenant.

De leiding hadden de oudsten onder de gevangenen Israëliëten in Egypte. Ze werden die keer verjaagd door farao Tutmosdis III, naar aanleiding van plaag nr. 10, de dood van de kinderen (die mogelijk is veroorzaakt door een epidemische voedselvergiftiging).

Ze werden achtervolgd door de Farao. De kolom van vuur was zeer waarschijnlijk de aswolk van een vulkaanuitbarsting bij het eiland Yali, die naar de Nijldelta werd geblazen. De kolom werd wel gezien, maar niet gevolgd. Er was duisternis door de asregen en de Egyptenaren verdronken door een tsunami, als gevolg van die uitbarsting van de Yali. De Israëliëten bereikten de Sinai door dicht langs de kust te trekken bij de Schelfzee.

Het derde verhaal: de samengestelde exodus in de Israëliëten traditie.

De uittocht vond plaats 480 jaar vóór de bouw van de *tempel van Salomo*. Vlak na de lentezonnewende; het wordt herdacht middels het feest van het ongedesemde brood en het paasfeest. De leider is Mozes (Aäron is een latere toevoeging) en de exodus begon doordat farao (zonder naam) hen verjoeg na de 10 plagen. Ze werden dus achtervolgd en er was een wolk van vuur die ze volgden naar de Berg van God (berg Sinai).

Bij het oversteken van het water was er ook een wolkpilaar, de waters weken uiteen, er ontstond een droge passage waarbij de muren van water na de Israëlieten ineenstortte op de Egyptenaren die met hun wagens en al verdronken.

Die oversteekplaats was bij de Rode Zee of de Schelfzee.

Nog even iets over die mondelinge overlevering en hoe dat gaat.

Een Belgische onderzoeker: Jan Vansina heeft uitgebreid onderzoek gedaan in Afrika naar de manier waarop mondelinge overlevering wordt overgebracht. Daarbij spelen verschillende mechanismen een rol, die maken dat verhalen veranderen. Een heel belangrijk mechanisme is dat welke "telescoperen" wordt genoemd. Er wordt a.h.w. een telescoop op de gebeurtenis gezet waardoor die dichterbij wordt gehaald zodat het evenement veel korter geleden gebeurd lijkt te zijn dan in werkelijkheid.

Er zijn nog 4 andere mechanismen aan het werk:

- (1) wijzigingen of toevoegingen aan het hoofdthema van het verhaal;
- (2) condensatie of versmelting van vergelijkbare gebeurtenissen, vergelijkbare hoofdrolspelers zo dat twee verschillende verhalen één worden;
- (3) verandering van verwachtingen, waarbij de gebeurtenissen worden verteld zoals ze hadden moeten lopen, niet zoals ze in het echt zijn verlopen;
- (4) veranderingen in het taalgebruik, waarbij woorden uit de oorspronkelijke versie veranderen in woorden die meer gebruikelijk zijn voor de verteller in diens tijd.

Heel belangrijk zijn ook markante gebeurtenissen, waarbij het verhaal vóór of ná die gebeurtenis wordt geplaatst. Vansina vond dat groepstradities in de loop der jaren korter worden en dat meerdere verhalen één worden. Er worden persoonlijk herinneringen in verweven, er komen verzonnen verbindingen tussen gebeurtenissen bij en dingen die vreemd zijn en/of niet lijken te passen worden er uitgeweid.

Dit soort processen hebben natuurlijk allemaal plaatsgevonden in de ongeveer 800 jaar tussen de feitelijke gebeurtenissen en het moment waarop ze op schrift werden vastgelegd.

Maar dat alles maakt het Bijbelverhaal niet minder boeiend en leerzaam.

Reinier Katgert